

scribendi sibi ipsi inconstanter, si eadem verba diversis modis scripta inter se comparaverit. Quae tamen corrigere et ad antiquitatis normam reducere non licebat. Quamquam enim poetae nostri optimam Latinitatem imitari studebant, librorum tamen manu scriptorum, ex quibus antiqua scribendi norma investigari poterat, et inscriptionum copiam plerumque non habebant, quo fiebat, ut saepe in orthographia delinquerent. Quae cum ita essent, fontis mei scripturam servandam existimavi, quippe quae testimonium redderet, quo usque auctores nostri in antiquitatis orthographia cognoscenda processissent. Quare eadem instituta tenui, quae in Enchiridio renatae poesis servantur in eiusdem operis praefatione explicata.

Numeri sub nominibus poetarum et praescriptionibus carminum positi paginas significant. Qui sub nominibus vatum sunt, ad vitas revocant, qui sub praescriptionibus Latinis habentur, ad notas criticas spectant, qui sub Bohemicis carminum titulis reperiuntur, ad explanationes Bohemico sermone compositas pertinent.

De vitis auctorum Latinis et Bohemicis in superiore praefationis parte actum est.

Notas criticas valde tenues et exiles esse apparet, quia carmina singula singulis fontibus nituntur. Qui fontes omnes saeculis 16. aut 17. arte typographica impressi sunt. In notis criticis coniectura nostra ante signum] , lectio fontis post hoc signum ponitur. Bohuslai Hassensteinii ad sanctum Venceslaum Satira sola excipitur, quippe quae in duobus codicibus et editione principe, quam Thomas Mitis curaverat, servata sit. Poematum praescriptiones breviores plenius ante notas criticas memorantur addito in uncis titulo operis, unde unum quodque carmen sumptum est, necnon nomine bibliothecae et signatura, sub qua exemplar, quo usa sum, asservatur.

Explanationes Bohemico sermone compositae post vitas Bohemicas inveniuntur. Pertinent autem ad rem metricam, ad nomina Graeca et Latina propria, ad res 16. et 17. saeculo gestas, quarum cognitio ad carmina intelligenda utilis esse videtur.

Officium meum arbitror hoc loco debitas grates Antonio Škarka, universitatis Carolinae, quae Pragae est, olim professori, memori animo persolvere, qui sicut multorum ingenia et studia in literis investigandis posita feliciter provexit, sic etiam huic operi nascenti mirum quantum profuit utilibus consiliis ex largissimo suae experientiae fonte impertitis.

Helena Businská

PŘEDMLUVA

Za vlády Karla IV. se vyskytli v Čechách vzdělání lidé, kteří začali ze závažných podnětů přemýšlet o tom, jak by bylo možno zdokonalit vzdělání mládeže, prohloubit a obohatit lidský život novým poznáním a uměním a přispět k rozkvětu latinské literatury. Někteří si byli vědomi, že k dosažení tohoto cíle může pomoci také důkladnější studium latinských starověkých památek. Když však vzpluly v 15. století po celých Čechách a v mnoha sousedních zemích rozhořčené boje, dostaly se pochopitelně do popředí zájmu jiné otázky. Přesto však vznikly v Čechách poměrně brzy příznivější podmínky k tomu, aby i zde zdomácněly humanistické snahy, které kvetly nejen v italských městech, nýbrž začaly se mezi tím uplatňovat i v některých kulturních centrech severně od Alp. Jíž za krále Jiřího z Poděbrad, tedy v období, kdy dosud trvaly válečné akce, se našli v Čechách spisovatelé, kteří se nejen dovedli uhlazeně latinsky vyjadřovat, nýbrž kteří byli také schopni uplatnit nové cesty myšlení. Mezi nimi si zaslouží pozornosti především Jan z Rabštejna. V dalším období dosáhl již humanismus podstatně výraznějšího rozšíření. Za vlády krále Vladislava v letech 1471—1516 působilo zde vedle sebe již několik vynikajících latinských spisovatelů. V díle některých, jako byli Jan Šlechta a Augustinus Moravus, převládala ještě próza nad básněmi. Tak tomu ostatně bylo i v pracích autorů předchozích generací. Prózou psal Jan z Rabštejna a ovšem i Jan ze Sředy, který působil za Karla IV. I když významní předchůdci humanismu a sami humanisté dávali až do vládlavské doby přednost próze před verši, přece bylo nutno zmínit se o nich v této souvislosti. Také oni totiž nepřímo přispěli k rozvoji básnictví, jehož pěstování souviselo za humanismu se studiem latinské prózy a nauky antických rétorů. Teprve Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic (* asi 1461 † 1510) dosáhl v oblasti básnictví stejného anebo ještě většího úspěchu než v pěstování prozaické literatury.

Když r. 1526 připadly po vymření jagellovské dynastie české země Habsburkům, působilo zde jen málo básníků. Pouze Šimon Fagellus Villaticus, který pamatoval ještě Hasištejnského, mohl zprostředkovat svým následovníkům literární tradice z doby rozkvětu latinského písemnictví za krále Vladislava. Před polovinou 16. století získal Jan Hodejovský mnoho absolventů vyšších studií pro pěstování li-

teratury, především básnictví, a poskylt jim k tomu účelu hmotnou podporu. Tito spisovatelé zůstali věrni humanistickým literárním snahám i po jeho smrti.

Poslední generace humanistických básníků působila od konce 16. století do bitvy na Bílé hoře r. 1620. Básníci této doby již nepřijímali odměnu za své básně převážně z rukou jediného mecenáše a v důsledku toho nebyli povinni respektovat při psaní básní zájem jediné nebo několika málo osob, nýbrž nalezli mezi šlechtou a především mezi bohatými a váženými měšťany mnoho ochránců a podporovatelů. Nebyli to však pouze tito příznivci, kdo sklízeli od spisovatelů vděk za prokázaná dobrodíní. Téměř všichni latinští básníci, s výjimkou Němců a katolíků, uznávali za centrum humanistických literárních snah a za hlavu všech literárních okruhů pražskou universitu. Jejím profesorem přiznávali právo rozhodovat ve věcech literárního vkusu, což je zřejmé i z toho, že jim záleželo na získání jejich doporučujících předmluv anebo veršů pro svá básnická díla. Za tohoto těsného spojení university s literární obcí latinských spisovatelů vedlo nutně zrušení nekatholického vysokého učení po bělohorské bitvě k úplnému zániku humanistické literární činnosti. Pokud nacházíme v českých zemích latinské literární památky ještě v pozdějších letech, lze je sotva označit jako humanistické.

Latinské básnictví dosáhlo za humanismu největšího rozšíření. Latinské verše se ovšem psaly v českých zemích již ve středověku. Na otázku, v čem spočívá rozdíl mezi středověkým a humanistickým latinským básnictvím, by bylo možno uvést tři znaky humanistické tvorby, které se zdají být na první pohled nejnápadnější: 1) snaha po klasičtém vyjadřování a užívání metrických útvarů běžných u básníků Augustovy doby, 2) užití motivů z antického bájesloví, 3) zdůraznění zřetel k obecně lidským problémům i k osudům jednotlivců. Poslední bod lze chápat v tom smyslu, že v humanismu dále pokročilo zesvětštění literatury, která se ve středověku často zabývala náboženskými úvahami a výklady. Výrazem většího zájmu o události v životě jednotlivců a větší účasti s jejich osudy jsou zejména genethliaca (blahopřání k narozeninám), epithalamia (blahopřání k sňatku), epice-dia a epitaphia (soustrastné projevy a ocenění zasluh zemřelých), propemptica (přání šťastné cesty), hodoeporica (popisy cest vykonaných jednotlivci nebo skupinou osob), topographiae (popisy měst, spojené často i s výčtem významných měšťanů a rodáků) a jiné literární druhy a útvary. Mnohé z nich byly známy již v antice, ale za humanismu se těšily zvláštní oblibě. I při této mimořádné pozornosti věnované světským námětům nezaukl ani za humanismu náboženské básnictví. Autori evangelického zaměření v něm spatřovali jeden z prostředků k šíření svých věroučných názorů a katolíci se snažili básněmi na počest světců obnovit jejich kult, který reformace výrazně oslabila.

Po stručné zmínce o literatuře, z níž je pořízen tento výbor, je radno věnovat několik slov i knize samotné. Autorka se řídila radou Horatiovou ponechat hotové dílo po devět let nevydané, aby bylo možno po tomto časovém odstupu posoudit jeho způsobilost k publikování. Lze dokonce říci, že tuto lhůtu překročila, když

čekala přes deset let, než došlo k zahájení tisku jejího výboru, přestože překlady latinských básní českých humanistů nebyly na knižním trhu vůbec zastoupeny. Jejich potřeba je tím větší, že jejich originál je dnes již přístupný jen malému počtu čtenářů a že přitom jde o důležité prameny poznání národní minulosti. Na zprístupnění takových pramenů má pochopitelně zájem každý, kdo se zajímá o starší českou literaturu a historii. To měla zřejmě vydavatelka na zřeteli, když se ujala tohoto úkolu. Lze říci, že dlouhá lhůta, která uplynula od dokončení překladatelské práce do zahájení tisku, umožnila propracování a zdokonalení díla. Autorka této možnosti využila a opravila mnohé omyly. Aby mohly být vymýceny všechny a aby bylo možno předložit čtenáři dílo opravdu dokonalé, k tomu zajisté nepostačují lidské síly, tím méně síly jednotlivce.

V tomto výboru je zastoupen pouze nepatrný zlomek rozsáhlé humanistické literatury českého původu. Lze to ukázat dvojím srovnáním: Je zde vydáno a přeloženo 15 básní M. Jana Campana, který publikoval 65 samostatných děl a sbírek, z nichž většina se skládá ze značného počtu básní, a kromě toho napsal přes 600 skladeb do sborníků nebo do knih svých přátel. Ve výboru je zastoupeno 38 humanistů, v zachovaných latinských publikacích z té doby však nalézáme jména mnoha tisíc básníků. Všechny jejich výtvořky ovšem nebylo možno vydat v jediném svazku a některé z nich si ani vydání nezaslouží. Tím těžší byl výběr pro účely této edice a překladu. Je samozřejmě, že se nabízel nesčetný počet řešení a že proti každému z nich by bylo možno vyslovit námitky. Nedá se totiž vytvořit taková kombinace ukázek, která by byla obecně uznána za vyhovující a vyváženou.

Na to, co bylo řečeno v první části této předmluvy o humanistické literatuře všeobecně, navazují latinské a české životopisy jednotlivých básníků, kteří jsou v díle zastoupeni. Lze totiž předpokládat, že se čtenáři budou zajímat také o základní informace o autorech básní. Životopisy nejsou přes svůj vztah k obsahu předmluvy zařazeny hned za ní, nýbrž až za edicí a překladem, a to podle pořadí autorů v těchto oddílech. Při sestavení životopisů jsem užil Rukověti humanistického básnictví v Čechách a na Moravě, kterou zpracovávám spolu s Josefem Hejnicem s přihlídnutím k materiálu A. Truhláře a K. Hrdiny. Její první až čtvrtý svazek vyšel v Praze v nakladatelství Academia v letech 1966—1973, materiál pro pátý svazek je již úplně shromážděn a z velké části i zpracován. Kromě Rukověti jsem užil i některých monografií v ní citovaných. Nebylo mým úmyslem opakovat v životopisech vše, co je o jednotlivých autorech známo, nýbrž pouze ukázat jejich charakteristické rysy, které je odlišovaly od současných, působících v téže literární oblasti. Čtenáři, kteří budou mít zájem o podrobnější údaje, lze odkázat k Rukověti, která také obsahuje úplný výčet literárních prací spisovatelů zastoupených v tomto výboru.

Považuji za nutné zařadit před text básní několik poznámek týkajících se způsobu vydání.

Čtenáři znalí klasické latiny se zajisté budou pozastavovat nad *pravopisem*, odchýlným od starověkého, jaký je ve slovech *lachrymae*, *Mecoenas*, a dále nad nedůsledností v psaní některých slov. Nepokládala jsem za přípustné takový pravopis měnit a upravovat pododobit starověkou latinu, a to i v pravopise, ale neměli vydávající, se sice snažili napodobit starověkou latinu, a to i v pravopise, ale neměli většinou přístup k nápisům a rukopisům, z nichž by se dal klasický způsob psaní odvodit, takže se často v této věci odchýlovali od vzoru, který si stanovili. Jejich písemné projevy jsou proto svědectvím toho, jaké byly jejich představy o antickém pravopise. Z těchto důvodů jsem respektovala ortografii svých předloh ve smyslu zásad, které zachovává Rukověť humanistického básnictví a které jsou nastíněny v předmluvě k prvnímu svazku tohoto díla.

Číslo pod jmény autorů a pod nápisy básní označují stránky kapitoly, do níž jsou zařazeny životopisy a poznámkový aparát. Číslo pod jmény odkazují k životopisům, čísla pod latinskými nápisy k textově kritickým poznámkám a čísla pod českými nápisy k českým vysvětlivkám textu.

O latinských a českých *životopisech* bylo již vyloženo v předchozí části předmluvy.

Textové kritický aparát není rozsáhlý, protože jsou jednotlivé básně známy vždy jen z jednoho pramene. Jde vesměs o tisky ze 16. a 17. století. V aparátu je předznaménkem] konjektura přijatá do textu, za tímto znaménkem čtení tisku. Pokud jde o počet zdrojů poznání textu, je jedinou výjimkou Satira Bohuslava Hašičského z Lobkovic, kterou známe ze dvou rukopisů a prvního tištěného vydání, pořízeného Tomášem Mitšem. Nápisy před textem básní jsou mnohde zkráceny. V takovém případě jsou rozeepsány před textově kritickým aparátem, kde jsou zároveň uvedeny tituly spisů (sborníků, sbírek), z nichž jsou básně vybrány, a místa uložení i signatury těch exemplářů, jichž jsem užila.

České vysvětlivky k textu básní jsou za českými životopisy. Týkají se především metrické podoby originálu, latinských a řeckých vlastních jmen a událostí v 16. a 17. století, jejichž znalost je potřebná pro porozumění básním.

Považuji za svou povinnost věnovat při této příležitosti vzpomínku Dr. Antónínu Škarkovi, profesoru Karlovy university v Praze, který sledoval s velkým zájmem práce na úpravě tohoto díla a významně přispěl k jeho zdokonalení závažnými připomínkami a podněty, které vyplynuly z jeho rozsáhlých vědomostí a bohatých zkušeností.

Helena Businská